

Ανώτατη Εκκλησιαστική Ακαδημία Αθηνών

Πρόγραμμα Ιερατικών Σπουδών

Β' Εξάμηνο

Μάθημα: Πατρολογία Α'

Συνδιδάσκων: π. Γεώργιος Διαμαντόπουλος

ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Π. Κ. Χρήστου, *Ελληνική Πατρολογία, τ. Α': Περίοδος θεολογικής άκμης, Δ' και Ε' αιώνες*, Θεσσαλονίκη 1987, σσ. 22-29, 177-186.

Π. Κ. Χρήστου, *Εκκλησιαστική γραμματολογία: Πατέρες και θεολόγοι του Χριστιανισμού, τ. Α'*, Θεσσαλονίκη 2005², σσ. 3-6, 143-145.

Οι Πατέρες

Πνευματικοί οδηγοί, δάσκαλοι

Μαθητές, τέκνα κατά τον Απ. Παύλο: «ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα» (Α' Κορ. 4:15)

Κλήμης Αλεξανδρέας: οι λόγοι έκγονα της ψυχής >> οι κατηχητές Πατέρες

Οι επίσκοποι κατεξοχήν Πατέρες

Ο όρος πάπας για επισκόπους, κυρίως για τον Ρώμης

4^{ος} αι. ο τίτλος και στους ηγέτες των μοναχών (ηγέτες όλου του Χριστιανισμού)

Τριαδολογία: απήχηση σχέσης Πατέρα και Υιού συντέλεσε στην έξαρση της σπουδαιότητας του εκκλησιαστικού Πατέρα.

Από τότε η λέξη τεχνικός όρος: Άνδρες οι οποίοι με συγγραφές ή με ενεργό συμμετοχή σε μεγάλες συνόδους διατύπωσαν την πίστη και δίδαξαν στην Εκκλησία ορθοδόξως.

Κατεξοχήν Πατέρες είναι οι άνθρωποι εκείνοι, στα κείμενα των οποίων απαντάται η μαρτυρία της ορθοδοξίας και των οποίων η αυθεντία μπορούσε να στηρίξει την ορθή πίστη σε όλες τις φάσεις της.

Περιεχόμενο πίστης: Παράδοση που μεταβιβάζεται «πατρόθεν» σαν κληρονομιά

>> Άνοιγμα διατύπωσης όρων με τη φράση: «ἐπόμενοι τοῖς ἀγίοις πατράσιν» (εννοούνται όχι απλώς τα μέλη των συνόδων, αλλά οι επιφανείς διδάσκαλοι)

Τυπικά γνωρίσματα Πατέρων στη Δύση: ορθόδοξη διδασκαλία, αγιότητα βίου, έγκριση της Εκκλησίας, αρχαιότητα (αρχαιότητα μέχρι την 7^η οικουμενική Σύνοδο)

Ο περιορισμός των Πατέρων στην 7^η Οικουμενική αυθαίρετος

Ορισμένοι εκ των Πατέρων διακρίθηκαν για τη συμβολή τους (λ. χ. μεγάλοι θεολόγοι που καταπολέμησαν αιρέσεις): Οικουμενικοί διδάσκαλοι (egregii doctores Ecclesiae στη Δύση)

«Έγκριτοι Πατέρες»: υπήρξε νωρίς ήδη διαμορφωμένη συνείδηση περί υπεροχής ορισμένων Πατέρων

Και αυτός μεν ο χαρακτηρισμός είναι γενικός και αόριστος, ενώ οι τίτλοι «μέγας», «θεῖος», «θεολόγος», «χρυσόστομος», οι οποίοι κατά καιρούς αποδόθηκαν σε ορισμένους εξ αυτών, είναι προσωποπαγείς.

Άποψη Χρήστου: Θα μπορούσαμε χωρίς κίνδυνο αστοχίας να θεωρήσουμε ως κανόνα τούτο: κάθε ιερός συγγραφέας που εμφανίζεται με ευφημίες στις σελίδες μεταγενέστερων αυτού κειμένων, για να παράσχει μαρτυρία, είναι Πατήρ. Επίσης, κάθε ιερός συγγραφέας που εμφανίζεται υπό τους ίδιους όρους και για τον ίδιο σκοπό με ιδιαίτερη συχνότητα και έμφαση στις σελίδες μεταγενέστερων κειμένων, μάλιστα των πρακτικών των μεγάλων συνόδων, είναι οικουμενικός διδάσκαλος.

ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΤΗΣ ΠΑΤΕΡΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

Α' Περίοδος των διωγμών 30-313

Πρώτοι μαθητές Χριστού (όμιλος ανθρώπων που συγκεντρώνεται κάθε απόγευμα σε ευρύχωρο υπερώο Ιεροσολύμων, παραθέτουν δείπνο αγάπης, αναμένουν έλευση Κυρίου)

Δύο εξορμήσεις: Ελληνική (από το κέντρο Μεσογείου προς Ανατολή) και Χριστιανική (από ανατολή Μεσογείου προς Δύση)

Και της μιας και της άλλης η αφετηρία ήταν ταπεινή. Αλλά η πρώτη ήταν θορυβώδης και γρήγορη, και είχε άμεσα αποτελέσματα· ενώ η δεύτερη ήταν σιωπηλή και αργή, και χρειάστηκαν τρεις αιώνες για να φανούν τα αποτελέσματά της.

Τρεις βασικοί παράγοντες του κόσμου της εποχής εμφάνισης Χριστιανισμού: Εβραϊκός (θρησκευτική γλώσσα ιουδαϊκού λαού), ρωμαϊκός (γλώσσα κυρίαρχης δύναμης), ελληνικός (γλώσσα πολιτισμού)

Βρίσκονται σε σύγκρουση, αλλά συγχρόνως και σε αλληλεξάρτηση και επαφή μεταξύ τους. Πρόσφεραν και οι τρεις με γενναιοδωρία τα μέσα ώστε να ανδρωθεί ο Χριστιανισμός, για τον πολεμήσουν έπειτα και οι τρεις με μανία.

Η Εκκλησία υπό δυσχερείς συνθήκες: Εξωτερικός διωγμός από πολιτεία, ειδωλολάτρες.

Βασικό όπλο ο λόγος (προφορικός, γραπτός). Εντός του αγώνα αυτού θεμελιώθηκε η χριστιανική γραμματεία και η θεολογία.

Αρχική αδιαφορία για λογοτεχνία. Οι ανάγκες που προέκυψαν από την ανάπτυξη του Χριστιανισμού οδήγησε στη διαμόρφωση συγγραφικής παραγωγής. Λ. χ. και αυτοί οι Απόστολοι μετά την πάροδο τόσο χρόνου χρειάζονταν μνημόνιο για την ακριβή αναφορά σε λόγους και έργα του Χριστού.

Η ανάπτυξη της χριστιανικής θεολογίας είναι αποτέλεσμα της αντιμετώπισης από την Εκκλησία πρώτον του εαυτού της, δεύτερον του έξω κόσμου, του μη χριστιανικού και τρίτον του ενδιάμεσου έσω και έξω, αυτού που είναι εντός και τείνει να εξέλθει, δηλαδή του αιρετικού.

Κατά την πρώτη αυτή περίοδο διακεκριμένα εκπροσωπούν την πρώτη φάση οι αποστολικοί πατέρες, τη δεύτερη οι απολογητές, την τρίτη οι αντιαιρετικοί συγγραφείς. Έπειτα οι φάσεις συνδυάζονται.

Όταν μιλάμε για αντιμετώπιση της Εκκλησίας από τον εαυτό της, εννοούμε τη συνειδητοποίηση της κληρονομιάς της συνολικά και τη θετική αντίδραση στην ενέργεια του Αγίου Πνεύματος σε αυτήν.

Βασικοί αιρετικοί της περιόδου: Γνωστικοί, μοναρχιανιστές.

Τέσσερα βασικά πεδία έργου αλεξανδρινής σχολής: Ερμηνευτική, απολογητική, παιδαγωγική, δογματική θεολογία

Αντιοχειανή Σχολή: συνθετική αντίληψη περί πνευματικού και υλικού κόσμου, ιστορικοφιλολογική ερμηνεία, έξαρση ανθρώπινου/ηθικού στοιχείου

Β' Περίοδος δογματικής κατοχύρωσης 313-451

Η περίοδος που αρχίζει με την έκδοση του διατάγματος του Μεδιολάνου (313) χαρακτηρίζεται από εργώδη προσπάθεια των ηγετών της Εκκλησίας να ικανοποιήσουν όλες τις ανάγκες ενός ενιαίου οργανισμού αυξανόμενου καθημερινά.

Είναι περίοδος που διακρίνεται από το μεγαλείο, τους μεγάλους ναούς εις σχήμα βασιλικής, τις μεγάλες συνόδους, τους μεγάλους πατέρες· η περίοδος της ακμής της ζωής της Εκκλησίας.

Παρεμβάσεις της Πολιτείας στην Εκκλησία. Ωστόσο, οι κανονικές σχέσεις μεταξύ των δύο οργανισμών ήταν οι της συνεργασίας, κατά την οποία ο μεν αυτοκράτορας ήταν και της Εκκλησίας όργανο, ο δε Πατριάρχης Κων/πόλεως ήταν και της πολιτείας όργανο· αλλά αυτές έλαβαν την οριστική μορφή τους κατά την επόμενη περίοδο.

Διαμόρφωση πολυπληθών αιρέσεων ως αποτέλεσμα αποδέσμευσης από τον εξωτερικό ζυγό διωκτών: Στην Ανατολή Αρειανισμός (με ποικιλίες: Ανόμοιοι, Πνευματομάχοι), Νεστοριανισμός, Μονοφυσιτισμός· στη Δύση Δονατισμός και Πελαγיאτισμός.

Αθρόα προσέλευση νέων μελών στην Εκκλησία: προβλήματα (οίκοι λατρείας, κατάρτιση κατά μάζες, κατήχηση)

Ασκητικός βίος (όχι αντίδραση στην εκκοσμίκευση), αλλά μεταφορά εγκρατιτικού βίου από τις πόλεις στις ερήμους

Η γραμματεία της περιόδου αποσκοπούσε στη θεραπεία των ανωτέρω υποδηλωθεισών αναγκών, την αναίρεση των αιρετικών δοξασιών, την έκθεση της ορθόδοξης διδασκαλίας, την κατήχηση των νέων μελών και την οικοδομή των παλαιών, την ερμηνεία των γραφικών κειμένων, την σύνταξη πνευματικών διατάξεων και πνευματικών ορισμών.

Έννοιες και κατηγορίες της ελληνικής φιλοσοφίας βοηθούν σε μεγαλύτερο τώρα βαθμό από την προηγούμενη περίοδο στη σύνθεση και διατύπωση των πατερικών σκέψεων.

Πρέπει όμως εν προκειμένω να τονιστεί ότι οι Πατέρες της Εκκλησίας ουδέποτε προσκολλήθηκαν σε κοσμικά φιλοσοφήματα, αλλά χρησιμοποιούσαν κατά περιστάσεις έννοιες και όρους φιλοσοφικούς προς διευκόλυνση της διατύπωσης της διδασκαλίας τους.